

obrazovanje poljoprivrednika

dr budimir milojić

43 aktualna tema

uvod

—→ Uloga obrazovanja i doprinos naučnih i stručnih kadrova od presudnog su značaja u ekonomskom razvitku privrede i društva uopšte. Na žalost, postojeći nedostatak institucija koje se sistematski bave problematikom obrazovanja poljoprivrednika, nedostatak objavljenog materijala, nerazrađene metodologije za ovakva razmatranja i nepotpuni statistički podaci, sve to otežava obradu ove interesantne i višestruko značajne problematike.

Postoji međutim dosta podataka o tome da obrazovanje utiče na povećanje poljoprivredne proizvodnje i produktivnost rada. Na osnovi tih spoznaja najrazvijenije zemlje ulažu i preko 5⁰/₀ nacionalnog dohotka za obrazovanje. Zbog toga zemlje s visokom proizvodnošću poljoprivrednog rada i nemaju nepismenih. Najrazvijenije poljoprivredne zemlje imaju brojne poljoprivrednike sa srednjim obrazovanjem, koji su upoznati sa tekovinama poljoprivrednih nauka i tehnika.

Neki istraživači ukazuju na povezanost između obrazovanja poljoprivrednika i visine prinosa po jedinici površine ili stoke. Ilustracije radi navodimo dva podatka koji ukazuju na odnos nepismenih i prinosa useva u nas. Prema popisu iz 1961. godine, najviše nepismenih bilo je u SR Bosni i Hercegovini — 32,5⁰/₀, a najmanje u SR Sloveniji — 1,8⁰/₀. Prosječan prinos ozime pšenice za period 1959—1968. godine bio je najniži u SR Bosni i Hercegovini — 14,2 mc/ha a najviši u SR Sloveniji — 21,4 mc/ha, dok je jugoslovenski prosjek iznosio 19,8 mc/ha.¹⁾

pismenost i školska sprema

Pre rata zemljoradnici su bili većinom nepismeni. Od poljoprivrednog školstva postojala su dva poljoprivredna fakulteta, tri srednje poljoprivredne škole (sa ukupno 500 učenika u školskoj godini 1939/40), te veći broj nižih dvogodišnjih poljoprivrednih škola.

1) B. Milojić: »Problemi i perspektive obrazovanja u poljoprivredi«, *Redovna skupština SPITJ*, 1971.

Posle rata je učinjeno mnogo na opismenjavanju seoskog stanovništva, a otvorene su mnoge škole — od osnovnih do fakulteta.

Znatno je poboljšan materijalni položaj sela. No nivo školskog obrazovanja i pismenosti na selu zaostaje i dalje za gradom.

Prema popisu od 1971. godine, od ukupnog stanovništva iz seoskih naselja, u dobi od 10 i više godina, nepismenih je bilo 19,7%. Procent nepismenih varira od 3,1% (SR Slovenija) do 35,4% (SAP Kosovo). Najmanje nepismenih, pored SR Slovenije, imaju SAP Vojvodina i SR Hrvatska. Udeo nepismenih je nepovoljniji među ženskim stanovništvom i kreće se od 3% u SR Sloveniji do 41,2% u SR Bosni i Hercegovini, pa do 47,4% u SAP Kosovu. Tragovi zaostalosti iz prošlosti još su očigledni u ova dva zadnja područja, i ne mogu se zanemariti.

Struktura seoskog stanovništva prema stepenu školskog obrazovanja takođe je nepovoljna i zaostaje za obrazovnim nivoom ostalog stanovništva. Tako potpunu završenu osnovnu osmogodišnju školu ima 12,6% seoskog stanovništva. I ovde postoje znatne razlike: SR Slovenija po učešću ove grupe stoji najbolje, dok je najgore stanje u SR Bosni i Hercegovini i užoj Srbiji. Visokokvalifikovanih i kvalifikovanih radnika na selu ima svega 5,3%, i to u SR Sloveniji najviše — 12,9%, a u SAP Kosovu najmanje — 1,7%. Opšti kulturni, tehnički i stručni nivo poljoprivrednika je, dakle, ispod proseka ostalog stanovništva.

Rutina i iskustvo su osnovni elementi poljoprivrednika, jer znanje poljoprivrednika ne postoji; otuda i proizlazi da za njega i nije potrebna nikakva obuka. Zapravo nepismeni ljudi uče oponašajući neki uzor, što se u pojedinim krajevima izražava izrekom: »Plati kotac ko i otac«.

No savremena, moderna poljoprivredna proizvodnja traži profesionalno, stručno obrazovanje poljoprivrednika, kako bi bili kadri da prihvataju i primenjuju nova znanja, novu tehniku koja im svakodnevno pristiže putem raznih sredstava komunikacija. Na žalost sadašnji opšteobrazovni i stručni nivo individualnih i udruženih zemljoradnika nije dorastao toj fazi stručnosti pa ostavlja posledice na proizvodnju, u koju sve više prodire krupna proizvodnja.

Individualna su gazdinstva od značaja za privredni razvoj zemlje uopšte, pošto raspolažu velikim proizvodnim kapacitetima, obradivim površinama, stokom i velikim brojem traktora. U projekcijama dugoročnog razvoja poljoprivrede — uvođenje savremene tehnologije na individualnim gazdinstvima jedno je od glavnih pitanja. Nadalje individualnim poljoprivrednicima treba pomoći dugoročnom kooperacijom s društvenim gazdinstvima i međusobnim udruživanjem. A samoupravno udruživanje proizvođača ljudske hrane uslov je za viši nivo proizvodnje i uspostavljanje društveno-ekonomskih odnosa na ustavnim principima.

obrazovanje poljoprivrednika

Obrazovanje poljoprivrednih proizvođača u nas do sada nije bilo uključeno u sistem obrazovanja. No to ne znači da nije bilo rada na poljoprivrednom obrazovanju. Naime, u osnovnim školama (u VII i VIII razredu) kao dopunski predmet bila je pouka iz poljoprivrede. I to 2 časa nedelino. što je činilo 140 časova ukupno.²⁾ Ak-

cija je bila korisna jer je bila povezana sa školskom ekonomijom, a nabavljena su i najpotrebnija učila, odnosno mehanizacija. Poljoprivredni aktiv u školi, sastavljen od nastavnika poljoprivrede, biologije, predstavnika poljoprivrednika iz zadružnih organizacija i mentora — studenata Više poljoprivredne škole iz Maribora, raspravljali su o svim pitanjima ove nastavne discipline.

Navodimo podatke iz SR Srbije, mada je sličnih pokušaja bilo i u drugim našim republikama i pokrajinama.³⁾ Nastava iz poljoprivrednih pouka predaje se prema proizvodnim uslovima. Tako se u ravničkim rejonima više predaje ratarstvo, u brežuljkastima voćarstvo — vinogradarstvo, a u planinskim stočarstvo.

Savez poljoprivrednih inženjera i tehničara Srbije zalagao se za uvođenje obavezne nastave iz poljoprivrede u seoskim osnovnim školama. Pitanje nastavnog kadra, plana i programa udžbeničke literature, stvaranje školske ekonomije, bilo je predmet raspravljanja na skupovima poljoprivrednih inženjera i tehničara. Međutim, vezani su mnogi problemi za ovakav oblik poljoprivrednog obrazovanja, pogotovo u fazi njegove realizacije. Istina, postoji nastavni plan i program za poljoprivredne pouke, i on je zadovoljavajući. Međutim, u SR Srbiji ne postoji odgovarajući udžbenik za taj predmet, već samo priručnik. I pitanje nastavnog kadra je različito, mada se Savez poljoprivrednih inženjera i tehničara zalagao da obuku iz poljoprivrede vode diplomirani poljoprivredni inženjeri. S obzirom na mali broj časova određenih za taj predmet, nastavničku je normu bilo teško ispuniti u jednoj seoskoj osnovnoj školi, pa su nastavnici morali ponegde predavati u nekoliko sela.

Poslednjih nekoliko godina jedan broj osnovnih škola (uz puno učešće prosvetno-pedagoških zavoda, poljoprivrednih zadruga i ostalih zainteresovanih) uložio je velik napor da se u VII i VIII razredima osnovnih škola uvede dopunska nastava iz poljoprivrede. Prema nekim nepotpunim podacima, u SR Srbiji je školske 1967/68. godine dopunska nastavu iz poljoprivrede uvelo 70—80 osnovnih škola, 1968/69. takvu je nastavu uvelo 300—350 seoskih škola, u 1969/70. godini bilo ih je već oko 390, a u 1972/73. godini oko 410 osnovnih škola. To sve pokazuje da je aktivnost u SR Srbiji na tom planu dala dobre rezultate.

U jednom se delu osnovnih škola preko učeničkih zadruga i ekonomija razvija živa aktivnost, usmerena na stvaranje radnih i drugih pozitivnih navika u dece, kao i na podizanje njihovih osnovnih, tehničkih i tehnoloških znanja iz poljoprivrede. Prema potrebama sredine, a preko tih oblika aktivnosti, osnovne škole obogaćuju svoj sadržaj rada, stručno usmeravajući i pripremajući decu za proizvodni rad. Prema nekim nepotpunim podacima, danas u SR Srbiji organizovano radi oko 400 učeničkih zadruga s preko 274.500 mladih zadrugara i 220 ekonomija (opremljenih voćnjacima, živinarnicima, pčelinjacima, traktorima i ostalim poljoprivrednim mašinama, koje se bave proizvodnim i drugim društvenokorisnim radom).

2) D. Cizej: »Kmetijsko izobražavanje u osnovnih školah, *Redovna skupština SPITJ*, 1971.

3) B. Milojić: »Problemi obrazovanja u zemljoradničkim zadrugama«, *Glasnik poljoprivredne proizvodnje, prerade i plasmana*. XXVI/1977. br. 2.

*obrazovanje omladine
i odraslih za kv radnike*

Obrazovanje omladine i odraslih za KV radnike obavljeno je u svim republikama i pokrajinama. I ovde navodimo podatke za SR Srbiju.⁴⁾

U posleratnom periodu je rad na organizovanom stručnom obrazovanju poljoprivrednih radnika počeo 1952. godine osnivanjem poljoprivrednih škola s praktičnom obukom. U početku su to bile prvenstveno škole za ratare — traktoriste, čiji se nedostatak ispoljio u mehanizaciji poljoprivrede. Ove su škole trajale 2—3 godine za osobe sa završenom osmogodišnjom školom, a za odrasle polukvalifikovane radnike trajale su jednu godinu.

U selima se broj ovakvih škola povećavao, tako da je 1960/61. godine bilo 19 škola sa 1.310 učenika. No pošto su ove škole bile bez praktične nastave, brzo su ukinute ili pretvorene u škole za kvalifikovane radnike vezane za društvena gazdinstva ili poljoprivredne kombinata.

Neke srednje poljoprivredne škole pretvorene su u školske centre, a onda su oni dalje osnivali škole za kvalifikovane radnike i poljoprivredne tehničare (npr. u Prokuplju, Valjevu, Leskovcu, Požarevcu, Šapcu i Surdulici). Nadalje, velika poljoprivredna gazdinstva su takođe otvarala školske centre u kojima su se uspešno školovali kvalifikovani radnici, i to kako iz redova školske omladine tako i odraslih (PKB).

Pored ovih oblika obrazovanja na selu postoje i razni oblici obrazovanja kooperanata i proizvođača ljudske hrane. To su ili kursevi i predavanja u toku zime (zimski kursevi), ili posete poljoprivrednim sajmovima (Novi Sad) ili nekom poljoprivrednom objektu.

Predavači su većinom diplomirani poljoprivredni inženjeri i tehničari. Evo nekih rezultata njihova rada:

— u *biljnoj proizvodnji* proizvođači su se upoznali s obradom zemljišta, upoznali su se s đubrenjem mineralnim đubrivima, te negom i zaštitom useva; takođe su bili upoznati s novim visokorodnim sortama pšenice, hibridima kukuruza, sortama šećerne repe, suncokreta, krompira i soje. Individualni proizvođači koji su pohađali takve kurseve ili predavanja na takmičarskim su parcelama postizali visoke prinose svih useva;

— u *stočnoj proizvodnji* predavači su upoznali individualne proizvođače s proizvodnjom goveđeg, svinjskog, živinskog i ovčijeg mesa, zatim mleka, jaja i dr. Njihovim posredstvom uvedene su visokorodne i oplemenjene rase domaćih životinja;

— u *voćarstvu i vinogradarstvu* izvršena je sanacija i zaštita zasada, kako bi individualni proizvođači postali robni proizvođači voća i grožđa, i to i za tržište i za sirovinu prehrambenoj industriji;

— *zalivni sistemi*, masovna proizvodnja povrća na otvorenom i zaštićenom prostoru, pored ostalih faktora su takođe rezultat novih znanja poljoprivrednika, stečenih putem kurseva i predavanja.

Pored ovih oblika obrazovanja, i podizanje političkog, materijalnog i kulturnog nivoa kako samih poljoprivrednika tako i sela u celini, uticalo je na povećanje poljoprivredne proizvodnje.

Masovni medijumi — kao novine, radio, televizija sa rubrikama za selo, popularne i stručne knjige, takođe su uticali na podizanje stručnog nivoa poljoprivrednika. (No s druge strane može se raspravljati o tome da li su uvek te rubrike za selo i te knjige bile u potpunosti odgovarajuće i akciono-mobilizacijske.)

sadašnje i buduće obrazovanje poljoprivrednika

U sadašnjim uslovima obrazovanje poljoprivrednika ima veoma značajnu ulogu u daljem razvoju poljoprivrede i u samoupravnom socijalističkom organizovanju, posebno u udruživanju rada i sredstava. Ono treba da bude pokretač samoupravnog socijalističkog preobražaja poljoprivrede i sela.

Kroz udruživanje rada i sredstava individualnih poljoprivrednih proizvođača sa udruženim radom u društvenoj poljoprivrednoj proizvodnji, industriji i prometu stvaraju se uslovi da i individualni poljoprivrednici počinju ostvarivati svoja samoupravno-društveno-ekonomska prava; stvaraju se uslovi za dalju primenu najsavremenijih naučnih dostignuća i savremene prakse u individualnoj ali udruženoj poljoprivredi; podiže se kvalitet poljoprivrednih proizvoda i unapređuje organizacija rada.

Naše ambicije da se poveća tržna proizvodnja na selu znači da individualni proizvođači aktivno učestvuju u podružtvljavanju i u samoupravnoj transformaciji. Međutim, naivno je očekivati da se to može postići s neinformisanom, neobrazovanom i stručno neosposobljenom populacijom kakvu sada imamo na selu. Jer, moderna poljoprivreda stalno nameće sve složenija sredstva rada, čijom se primenom postiže ekonomičnija, odnosno jeftinija proizvodnja.

Otuda pred našim društvom stoji ozbiljan zadatak obrazovanja i stručnog osposobljavanja poljoprivrednika, kako bi oni postali nosiocima moderne, na socijalističkim samoupravnim osnovama organizovane robne proizvodnje. Stoga je potrebno da obrazovanje poljoprivrednika počne već u osnovnoj školi i da se nastavi u usmerenoj srednjoj školi. U tu svrhu neophodno je razraditi jedan fleksibilan sistem obrazovanja koji će individualnim proizvođačima omogućiti obrazovanje uz rad, i obrazovanje iz rada, kao i redovnim školovanjem u osnovnoj i usmerenoj srednjoj školi. Primera radi navodimo da je za uslove SR Hrvatske već izrađen detaljan i shematski prikaz obrazovanja poljoprivrednika⁵⁾ (o kojem će biti reči u članku R. Mažurana).

poljoprivredno obrazovanje u osnovnim školama

S obzirom na poljoprivredno obrazovanje u osnovnim školama izneti su osnovni pravci i temelji reforme vaspitanja i obrazovanja u *Rezoluciji X kongresa SKJ o zadacima SKJ u socijalističkom samo-*

4) Z. Milojević: »Obrazovanje omladine i odraslih za kvalifikovane radnike u poljoprivredi«, *Redovna skupština SPITJ*, 1971; B. Milojić: »Obrazovanje, kadrovi i nauka u poljoprivredi SR Srbije«, *Poljoprivreda*, Beograd, 1977. br. 255.

5) M. Lozovina: »Obrazovanje poljoprivrednika«, *Savetovanje o organizaciji stručne službe za individualni sektor*. 1977.

upravnom preobražaju vaspitanja i obrazovanja. Nadalje, u *Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i u Jedinstvenim osnovama osnovnog vaspitanja i obrazovanja* predviđa se da škole, shodno interesima udruženog rada, mesnih zajednica i dugoročnog razvoja opštine i regiona, sačine plan i program ovoga vaspitno-obrazovnog rada. Shodno ovome u seoskim sredinama treba uvesti dopunski program poljoprivrede. (Podsetimo se da je ranije to bilo prakticirano u VII i VIII razredu.) Uspešno realizovan dopunski program po završetku osnovne škole pruža priličan obim znanja, umešnosti i veština u rukovanju poljoprivrednim mašinama.

Rukovodeći se partijskim dokumentima i polazeći od društveno-ekonomskih i socijalnih interesa seoske omladine, uvodi se (počevši od V razreda) dopunski program poljoprivrede u pojedinim regionima (podrinjsko-kolubarski region u SR Srbiji). Učenici od V do VIII razreda imali bi prosečno 2 časa nedeljno, što bi ukupno činilo oko 270 časova dopunskog programa poljoprivrede; taj fond časova bi se koristio za teorijsku i praktičnu nastavu, kao i na upoznavanje s radom uglednih organizacija udruženog rada u poljoprivredi.

Pri izboru programskih sadržaja vodilo bi se računa o prirodno-zemljišnim uslovima. Tako se učenici u ratarsko-povrtarskim područjima upoznaju uglavnom s tim kulturama, u voćarskim područjima s gajenjem raznog voća, u kombinovanim ravničkim i brežuljkastim rejonima upoznaju se s gajenjem stoke, odnosno s kompletnom tehnologijom određenih vrsta koje se najviše gaje u tom kraju (tovna stoka, svinje, živina i sl.).

Poseban značaj imaju učeničke zadruge. To su dobrovoljne učeničke organizacije u kojima će učenici udruživati rad i sredstva za rad, i odlučivati o rezultatima rada. Učeničke zadruge su dakle jedan od oblika vannastavne aktivnosti škole u sklopu nastavno-obrazovne aktivnosti. Na časovima praktične nastave u školskoj ekonomiji ili učeničkoj zadruzi učenici se osposobljavaju u primeni poljoprivredne mehanizacije, hemizacije (mineralnih đubriva, pesticida i sl.). Poseban doprinos učeničkog zadrugarstva čini organizovanje raznih takmičenja, smotra, savetovanja i sl. Uspešna realizacija dopunskog programa poljoprivrede zavisi o pomoći koju organizacije udruženog rada mogu i treba da pruže učeničkim zadrugama u kadrovima, mehanizaciji i repromaterijalu. Zadržni savezi sa savezima učeničkih zadruga treba da budu nosioci raznih smotri i takmičenja.

Poljoprivredno obrazovanje u seoskim školama kompleksno je i interesantno i sa vaspitne strane: ono školskoj seoskoj omladini omogućava sticanje izvesnog znanja iz poljoprivredne proizvodnje, nastoji je zainteresovati za tu proizvodnju i pomoći joj da ostane i bavi se poljoprivredom.

redovno obrazovanje omladine u pripremnj fazi

Svi učenici koji imaju završenu osmogodišnju školu nastavljaju prvu fazu ili pripremnj fazu usmerenog obrazovanja (2 razreda), te uče zajedničke osnove i struku. Posle ovog stepena učenici na selu mogu nastaviti završnu srednju školu (2 razreda), ili nastaviti obrazovanje uz rad.

U SR Srbiji se predlagalo obrazovanje uz rad na sledeće načine:

a) obrazovanje kvalifikovanih radnika iz redova udruženih zemljoradnika — tokom 3 godine, sa po 5 meseci teorijske i 5 meseci praktične nastave; ono bi dalo zvanje kvalifikovanog radnika za određeno zanimanje;

b) obrazovanje poljoprivrednih tehničara iz redova poljoprivrednih proizvođača koji su prethodno završili školu za kvalifikovane radnike. Ovo bi školovanje trajalo 2 godine, po 5 meseci teorijske nastave zimi i 5 meseci za praktičnu nastavu. Po položenom završnom ispitu kandidati bi dobijali zvanje poljoprivrednog tehničara za određeno zanimanje.

Sigurno je da treba organizovati fleksibilan sistem obrazovanja poljoprivrednika, kako bi omogućio upis učenika koji su završili različite stepene škole (osnovnu, pripremnu fazu i sl.).

Organizaciju i realizaciju obrazovanja poljoprivrednika treba da vode poljoprivredni školski centri, uz aktivno učešće zadružnih organizacija i SIZ-a za usmereno obrazovanje u poljoprivredi, te agroindustrijskih kompleksa i subjektivnih političkih snaga: SKJ, SSRN, SSJ, SSOJ.⁶⁾

Za permanentno obrazovanje bili bi sledeći oblici: a) kratki kursevi, b) seminari, c) predavanja, d) ekskurzije, e) demonstracije i sl. Uspeh ovoga oblika obrazovanja zavisice od zainteresovanosti i motivisanosti učenika, ali i od andragoško-pedagoške sposobnosti predavača. Svaki od ovih oblika obrazovanja je interesantan i zahteva pripremu za uspešnu realizaciju.

I masovni medijumi mogu mnogo učiniti na podizanju stručnog nivoa poljoprivrednika, a istu funkciju mogu da imaju i popularne i stručne knjige.

zaključak

U našoj zemlji aktivno poljoprivredno stanovništvo brojalo je 4,207.645 stanovnika (1971), a u dobi 15—34 godine bilo je 1,388.779 stanovnika. Od proizvodnih kapaciteta individualni poljoprivredni proizvođači poseduju 82% obradivih površina, 90% stoke i 89% traktora.

Sadašnji veoma nizak opšteobrazovni i stručni nivo poljoprivrednika ostavlja posledice u proizvodnji, jer su na individualnim gazdinstvima prosečni prinosi niži nego na društvenim gazdinstvima. Međutim, savremena moderna robna proizvodnja traži profesionalno i stručno obrazovanje poljoprivrednika. Da bi se to postiglo treba razraditi fleksibilan sistem obrazovanja poljoprivrednika u redovnom školovanju, u osnovnoj i srednjoj usmerenoj školi, zatim sistem obrazovanja uz rad i iz rada, kao i stalno permanentno usavršavanje.

Stručno i društveno-ekonomsko obrazovanje i permanentno usavršavanje treba shvatiti kao ogroman potencijal u povećanju proizvodnje ljudske hrane. Uz to, jedino školovan i stručno obrazovan poljoprivrednik može biti aktivan činilac u ekonomskom razvitku privrede i našega društva.

6) O tome opširno vidjeti u napisu B. Milojić: »Planiranje i obrazovanje kadrova za realizaciju politike dugoročnog razvoja poljoprivrede SR Srbije do 1985. godine«, *Glasnik poljoprivredne proizvodnje, prerade i plasmana*, Beograd, XXIV/1975, br. 10.